

ETIEN ZΙΛΣΟΝ

‘Ελοΐζα καὶ Ἀβελάρδος

Προλεγόμενα - Μετάφραση - Σχόλια
ΓΙΑΝΝΗ Μ. ΚΑΛΙΟΡΗ

ΜΟΥΣΕΙ
Έκδόσεις ‘Αρμός

Εύχαριστίες

‘Ο μεταφραστής αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσει κι ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ ὅσους τὸν ἐβοήθησαν στὴ μετάφραση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου: τὸν Στέλιο Ράμφο, γιὰ τὴν διευκρίνιση πολλῶν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἔννοιῶν καὶ τὴ συνακόλουθη ἀπόδοσή τους στὰ ἑλληνικά· τὸν ἀρχιμανδρίτη Πατρίκιο Καλεώδη, γιὰ τὶς χρήσιμες παρατηρήσεις καὶ τὴ βιβλιοθήκη του· τὴν μοναχὴ Θέκλα τῆς Ι. Μονῆς Βηθλεέμ, γιὰ τὶς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ μοναστηριακὸ τυπικό· καὶ τέλος τὸν Χρῆστο Μαρσέλλο καὶ τὴν Ἐλένη Ράμφου γιὰ τὴ μετάφραση τῶν λατινικῶν παραθεμάτων τοῦ κειμένου, ὅσων τὸ νόημα δὲν συναγόταν ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη ἀπόδοση ποὺ συχνὰ κάνει ὁ συγγραφέας.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Στὸν ἀξέχαστο Παναγιώτη Κονδύλη

Η ΤΡΙΠΛΗ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ

Τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίο δὲν εἶναι μυθιστόρημα οὔτε βιογραφία μυθιστορηματική, ἀλλὰ δοκιμιακή, θὰ λέγαμε, βιογραφία, ποὺ ὅμως συναρπάζει σὰν μυθιστόρημα, συγκεντρώνοντας τρεῖς προύποθέσεις:

α. Τὴν ἔξωτερικὴν περιπέτεια, ποὺ εἶναι ἀντάξια τῆς πιὸ εὔφορης μυθοπλαστικῆς φαντασίας, καὶ δεδομένου ὅτι πρόκειται γιὰ πρόσωπα ιστορικά, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὴ περίπτωση ὅπου ἡ ζωὴ ὑπερακοντίζει τὴν τέχνη στὴ δημιουργία κορυφαίων ἐμπειριῶν καὶ ὄριακῶν καταστάσεων.

β. Τὴν ἔσωτερικὴν περιπέτεια, ὡς βασανισμὸ συνειδήσεων, ὅπου πάθη ἐρωτικά, δόγματα ἔσωτερικευμένα, πρότυπα ὑψηλά, συναισθήματα ἐνοχῆς ἀλλὰ καὶ ἀνταρσίας, ἔγκαρτερήσεως ἀλλὰ καὶ διαμαρτυρίας, ἐπάρσεως ἀλλὰ καὶ αὐτοσυντριβῆς, διαπλέκονται ἀξεδιάλυτα σὲ δοκιμασίες ποὺ ξεπερνοῦν τὰ κοινὰ μέτρα, καὶ τὰ πρόσωπα, ἀντιμέτωπα μὲ τὸ μέσα τους ἀπειρο, προσεγγίζουν τὴν ἀλήθεια τους διὰ τῶν ἀκραίων ὄριων.

Καί, τέλος, τὴν περιπέτεια τοῦ ἕδιου τοῦ ἐρευνητῆ, αὐτὴ τὴ λεπτομέριμνη ἴχνηλασία τῶν πραγματολογικῶν δεδομένων —συναρπαστικὴ καθ' ἔαυτήν—, ποὺ ἐλαυνόμενη

ἀπὸ ἔγνοια ἴστορικῆς ἀληθογνωσίας, βγάζει τὴν ἴστορία ἀπὸ τὸν μῦθο καὶ ἀποκαθιστᾶ τὰ πρόσωπα στὴν ἴστορικότητα καὶ τὴν προσωπική τους ἀλήθεια, ἀποκαθαιρούντας τα ἀπὸ τὴν θρυλούμενη καὶ τὶς φερτές ὅλες. Κι αὐτά, ἀναδυμένα στὴν πραγματική τους πραγματικότητα, μᾶς μεταδίδουν ἀτόφιο τὸ δέος τῶν ὄριακῶν καταστάσεων, καὶ μαζὶ τὴν εἰκόνα τοῦ δικοῦ τους ἀναστήματος: μεγάλου, καὶ ὡς πρὸς τὰ σφάλματα, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔξιλέωσή τους, καὶ τελικὰ ὡς πρὸς τὴν ἀπεγνωσμένη προσπάθεια νὰ κερδίσουν τὸ νόημα τῆς ζωῆς τους, ἀκροβατώντας σὲ κρημνώδη ψυχικὰ τοπία καὶ ἀναμετρούμενα μὲ ύπερογκα μέσα τους μεγέθη.

Ἐρευνώντας σχολαστικὰ τὶς πτυχὲς τῆς ζωῆς τους, ὁ Ζιλσὸν ἀναλύει καὶ ἴστορεὶ χωρὶς νὰ μυθιστορεῖ, ἀλλὰ εἶναι ἀξιοθαύμαστο πῶς αὐτὸς ὁ ἐμβριθής μεσαιωνοδίφης, συγγραφέας τοῦ μνημειώδους ἔργου Ἡ φιλοσοφία στὸν Μεσαίωνα καὶ ἔκατοντάδων μονογραφιῶν ἐπὶ θεμάτων φιλοσοφίας καὶ τέχνης, γιὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ τὴν Ἀναγέννηση — καὶ ὅχι μόνον — ὁ βυθισμένος ἀκατάπαυστα σὲ βιβλιοθῆκες, κώδικες, χειρόγραφα, περγαμηνὲς καὶ παπύρους καὶ κείμενα λατινικά, βρῆκε τοὺς καίριους ἐσωτερικοὺς τόνους καὶ τὸ λεπταίσθητο ὥθος γραφῆς γιὰ νὰ πλησιάσει τὴν περίπλοκη ἐσωτερικότητα τῶν δύο διάσημων ἐραστῶν. Ἡ ματιά του, βαθιὰ συγκινημένη, καὶ ἡ πέννα του λιτὰ συγκινητική, δὲν ἐμπόδισαν οὔτε τὴν λογικὴ συνάρθρωση τῶν κατηγοριῶν οὔτε τὸ ψύχραιμο λίχνισμα τῶν πραγματολογικῶν στοιχείων, οὔτε τὴν ψυχολογικὴ εὐστοχία τῶν παρατηρήσεων, ποὺ ἐνεργοῦνται μὲ πλήρη συνείδηση τῶν ὄριων.

Ἄλλ' ἂν ἀξιώθηκε νὰ ἐπιτύχει θαυμαστὴ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὴν ἐπιστημονικὴ ἀπαίτηση καὶ τὴν καθαρῶς ἀνθρώπινη ἔγγυτητα, καὶ νὰ συλλάβει τὶς λεπτές ἀποχρώσεις ποὺ ἀνοίγουν τὸν δρόμο πρὸς τὸ βάθος, εἶναι διότι πε-

ριέβαλε τοὺς ἥρωες μὲ τὴν συν-πάθεια ἔκείνη ποὺ κάνει νὰ κατανοοῦμε τὸν ἄλλο τοποθετούμενοι στὴ θέση του. Προσ-εγγίζοντάς τους ἔτσι, ἐπέτυχε κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀ-πλῆ κατανόηση: νὰ οίκειωθεῖ τὰ μεγέθη τῆς ἐσωτερικῆς τους ζωῆς καὶ νὰ νοιώσει τὴν κρισιμότητα τῶν σημασιῶν καὶ τὸν ἐλιγγο τῶν ἀπόλυτων καταστάσεων. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, μόλις ποὺ ἐπιτρέπει στὸν ἔαυτό του νὰ τοὺς κρί-νει ἀλλὰ χωρίς ποτὲ νὰ τοὺς καταδικάζει. Καὶ τὸ κάνει ὑπὸ δύο προϋποθέσεις: προσερχόμενος μὲ τὴν εὐγένεια ποὺ ἀ-παιτοῦν οἱ κρίσιμες αὐτές καταστάσεις ὅπου παίζεται τὸ νόημα τῆς ζωῆς ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων (κι ἐδῶ παίχτηκε μὲ μιὰ καὶ μόνη ζαριά, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐπρόκειτο γιὰ τὴ μοναδικὴ καὶ ἀνεπίστρεπτη ζωή τους ποὺ κατέθεσαν ἐξ ὀ-λοκλήρου καὶ διὰ παντός)· καί, δεύτερον, ἐφαρμόζοντας τὰ κριτήρια ποὺ οἱ ἔδιοι ἔθεταν γιὰ νὰ κρίνουν τὸν ἔαυτό τους. Ὁπότε, δείχνοντας τὸ μέγεθος τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμι-ῶν, ἀναδεικνύει καὶ τὴν ἀξία τῶν ἀπόλυτων ἀποφάσεων ποὺ δέσμευσαν ριζικὰ τὴ ζωή τους — ἀξία ποὺ ἀποδεικνύ-εται ἀκόμη πιὸ μεγάλη, ἀκριβῶς ἐπειδὴ μετέχουν στὴν ἀ-γιότητα διὰ τοῦ πόνου δίχως νὰ εἶναι πλασμένοι ἀπὸ τὴν ὕ-λη τῶν ἀγίων.

Ο Ζιλσόν ἐνεργεῖ ἐδῶ μὲ τὴ διακριτικότητα τοῦ ἀν-θρώπου ὁ ὄποιος ἔχει συνείδηση τῶν ὁρίων ὡς πρὸς τὸ ἄ-βατο τῶν ἀδύτων: ξέρει πῶς δὲν μπορεῖ, ἐπὶ ποινῇ βια-σμοῦ ἢ φευτίσματος, νὰ κατέβει στὶς κρύπτες τῶν μύχιων περιοχῶν, καὶ δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ ἔκβιάσει τὸ ἀπόρρητο βά-θος τῶν συνειδήσεων μὲ ἐρμηνεῖες ποὺ θὰ ὀδηγοῦσαν στὴ «μέχρις ἐσχάτων» κατανόηση, ἢ ὅποια δὲν θὰ ἥταν στὴν οὐ-σίᾳ παρὰ ἀμιγῆς προβολὴ τοῦ ἐρευνητῆ. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶναι μυθιστοριογράφος, ποὺ πλάθει ἐλεύθερα, ἀλλὰ μελε-τητής, ποὺ οίκοδομεῖ μὲ στοιχεῖα μαρτυρημένα καὶ βε-βαιωμένα, καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ξέρει νὰ σκέφτεται, γνωρί-ζει καὶ τὰ ὅρια τῆς σκέψης. "Αν τὸ μεγάλο βάθος αὐτῶν

τῶν ἀνθρώπων, ἀναρωτιέται, ἐμπόδισε τοὺς ἴδιους νὰ γνωρίσουν τὰ πάντα γιὰ τὸν ἔαυτό τους, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἴσχυριστοῦμε ὅτι μποροῦμε νὰ τοὺς γνωρίσουμε πλήρως ἐμεῖς; Ἔτσι, ἡ ψυχογραφικὴ προσπέλαση σταματᾶ σ' ἔνα κατώφλι πέραν τοῦ ὁποίου τὸν λόγο θὰ εἶχαν πλέον ἀποκλειστικῶς προϋπάρχοντα σχῆματα, ψυχολογικῶν κυρίως κατηγοριῶν, ποὺ περισσότερο θὰ ἔξειδίκευαν γενικές διαπιστώσεις καὶ λιγάτερο θὰ ἀποσποῦσαν ἀλήθειες μοναδικές. Προσπαθώντας, ἀντίθετα, νὰ συλλάβει τὸ δρᾶμα τους πρωτογενῶς καὶ στὴ μοναδικότητά του, ὁ συγγραφέας ἀποκομίζει προσεκτικὰ δῆντα ἀλήθεια τοῦ ἐπιτρέπει ἡ σημασιολόγηση τῶν βεβαιωμένων στοιχείων, χωρὶς νὰ τὸ βλέπει σὰν πεδίο *a priori* ἐφαρμογῆς ψυχολογικῶν, ήθικῶν ἢ θρησκευτικῶν κατηγοριῶν καὶ νὰ διολισθαίνει στὸν ψυχολογισμό, τὴν ἡθικολογία ἢ τὸν θεολογικὸ δογματισμό. Τὴν ψυχολογία, ἡθολογία, θεολογία κλπ., τίς χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ σημασιολογήσει τὰ δρῶμενα καὶ νὰ κατανοήσει τοὺς δρῶντες, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἀναδείξει τὸ πνευματικὸ ὑπόστρωμα καὶ τὰ στοιχεῖα καθολικότητος αὐτῆς τῆς τραγωδίας, χωρὶς δύμας νὰ ἔχεναι οὕτε στιγμὴ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνώνυμη ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει καὶ ἀνώνυμος πόνος οὕτε ἀπρόσωπα αἰσθήματα. Κι ἔτσι, μέσα ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητα συγκεκριμένη πραγματικότητα τῶν προσώπων, παρέχεται μάθημα ἀληθινῆς ἀνθρωπογνωσίας ὡς πρὸς τίς δυνατότητες διαστολῆς τῶν ὄρίων καὶ κορυφώσεως τῶν ὑπαρκτικῶν ἐμπειριῶν.

ΟΙ ΔΥΟ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Δύο κίνδυνοι παραμονεύουν τὸν ἀναγνώστη ὡς πρὸς τὴν οἰκείωση τοῦ δράματος καὶ κυρίως τοῦ πνευματικοῦ του μηνύματος.

Ό πρῶτος, ποὺ ἥδη ὑπαινιχθήκαμε, εἶναι ὁ ψυχολογισμός: ὁ πειρασμὸς νὰ ὑπαγάγει τοὺς ἥρωες σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἔτοιμες ψυχολογικές κατηγορίες, νὰ τοὺς ἐπιθέσει τὴν ἐτικέττα ἐνὸς ἢ περισσότερων ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ψυχοσυμπλέγματα, ἢ, ἀκόμα χειρότερα, νὰ τοὺς ταξινομήσει μὲ δρισμούς κλινικῆς ψυχοπαθολογίας (ώς ἀρρωστημένες καταστάσεις, θὰ ἔλεγε συνοπτικά ὁ μὴ εἰδικός), διαλέγοντας τὰ σύνδρομα ποὺ ταιριάζουν περισσότερο στὴν περίπτωσή τους. Μήπως μιὰ ὄρισμένη ψυχιατρική, ἀναχωρώντας ἀπὸ τὴν ἴδεα ὅτι τὰ σύνορα μεταξὺ τρέλλας καὶ μεγαλοφυίας εἶναι πορώδη, δὲν ἔχει κατὰ καιροὺς χαρακτηρίσει ὡς κλινικές περιπτώσεις μεγάλους στοχαστές καὶ λογοτέχνες; "Ἐτσι λ.χ. ὁ Αὔγουστος Κόντ καὶ ὁ Σαίν Σιμόν ὑπῆρξαν ψυχοπαθεῖς μυστικιστές μετὰ παραισθήσεων καὶ ἐκστάσεως, ὁ Οὐγκώ μεγαλομανής, ὁ Φλωμπέρ ὑστερικο-επιληπτικός, ὁ Μυσσέ ἐκφυλισμένος ἀνωτέρας ποιότητος (sic), ὁ Μπαλζάκ περιπλανώμενος μανιακός, ὁ Μπωντλαΐρ παράφρων μεγαλομανής κλπ.: ἐνῶ ὁ Ἀμλετ χαρακτηρίστηκε ἀνίατος νευρασθενής, ἡ λαίδη Μάκβεθ ἐπασχε ἀπὸ ὑστερικὸ ψυχαναγκασμὸ μὲ νυκτερινὴ ὑπνοβασία, ὁ βασιλιάς Λήρο κατεχόταν ἀπὸ παράλήρημα καταδιώξεως κατὰ συρροὴν μὲ γεροντικὴ ἄνοια καὶ σύγχυση διανοητική, ἡ Ἐμμα Μποβαρύ ἦταν ἐκφυλισμένη ὑστερικὴ φαντασιόπληκτη, ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα ὅλων τῶν ἀνισόρροπων, ὅλων τῶν νευρόπαθῶν, ὅλων τῶν ὑστερικῶν καὶ διαταραχμένων τοῦ συγχρόνου μυθιστορήματος, κλπ., κλπ. (βλ. Frédéric Gros: *Création et folie: une histoire du juge-ment psychiatrique*, P.U.F. 1997).

Όμως, κάθε ἔρωτας-πάθος ἀποτελεῖ ἐκπληξη καὶ κατακλυσμὸ τῆς ὑπάρξεως, καὶ ὅντας δύναμη ἀποταξινομήσεως καὶ ἀνατροπῆς, νομοθετεῖ τὰ κριτήρια του καὶ συγκροτεῖ ἀρνητικό κόσμο ἰδιαίτερων σημασιῶν, αὐτοβεβαιωνόμενος ὡς αὐτόκεντρη πραγματικότης καὶ ἀξία ὑπερτάτη. Μοι-

ραῖα, λοιπόν, παρεκκλίνει ἀπὸ τὸ ὄμαλό, τὸ στρωτὸ καὶ τὸ μέτρο (στὸν ἔρωτα τὸ πολὺ εἶναι μόλις ἀρκετό), σχετικο-ποιῶντας κάθε φορά, μὲ τὸν τρόπο του καὶ ποικιλοβάθμως, τὰ δρια μεταξὺ «όμαλοῦ» καὶ «παθολογικοῦ», ἐλλόγου καὶ ἀλόγου· καὶ καθὼς εἶναι αἰσθημα συναπτικὸ ἀποκλειστικὰ μεταξὺ δύο ὑπάρξεων, μπορεῖ νὰ συμπεριφέρεται ἀπέναντι στὴν περιβάλλουσα κοινωνία εἴτε ἀ-κοινωνικά, ὡς αὐτάρκης καὶ συγχρόνως ἀπέραντη μικροκοινωνία διπρόσωπης συζυγίας, εἴτε καὶ ἀντικοινωνικά, ὡς σχέσις παραβατική καὶ ἐξ αὐτοῦ καταγγελτική κάποτε καταστάσεων κοινωνικῆς παθολογίας. Ός κατάσταση βέβαια ύψηλῆς ἐσωτερικῆς διακινδύνευσης καὶ ταραχῆς, μπορεῖ κάλλιστα νὰ ταξινομηθεῖ καὶ ψυχιατρικά (τὰ πάντα, ἄλλωστε, μποροῦν, ἀκόμη καὶ ἡ πιὸ στρωτὴ συμπεριφορά, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι πολὺ στρωτή). ὅμως χάνεται ἔτσι — καὶ κατ' ἐξοχὴν σὲ περιπτώσεις σὰν τῆς Ἐλοΐζας — ἡ πνευματικὴ οὐσία τοῦ πράγματος, ἡ αὐθυπέρβαση διὰ τῆς ἀπεριορίστου δοτικότητος καὶ ἡ ἀνάδειξη τοῦ ἀτόμου στὴν ἀπόλυτη μοναδικότητα τοῦ προσώπου του χάρη στὴν περιχώρηση μὲ τὸν μοναδικὸ ἄλλο καὶ τὸν ἐσωτερικὸ ἀλληλοφωτισμό τους — καὶ καμμιὰ «ἀναβάθμιση» τῆς τρέλλας σὲ καταφύγιο κάποιας «ἀλήθειας ἱερῆς», ἡ σὲ προνομιοῦχο τρόπο ἐκφράσεως ἀφάτων πραγματικοτήτων, ὃντο γενετικῶν ἢ φυλογενετικῶν, δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπληρώσει αὐτὴ τὴν ἀπώλεια.

Χαρακτηρίζοντας αἴφνης κλινικῶς τὴν περίπτωση τῆς Ἐλοΐζας, ὡς ψυχαναγκαστικὴ λ.χ. ἔρωτοληψία μὲ σύνδρομο μαζοχισμοῦ καὶ ἐμμόνων ἰδεῶν, ἢ ὡς ἀποτυχία τῆς ἐνδοψυχικῆς διεργασίας τοῦ πένθους, εἴτε, ἀντίθετα, ὡς ὑπερίσχυση τῶν ναρκισσιστικῶν συνιστώσων ἐπὶ τοῦ ἀπολεσθέντος ἀντικειμένου (ἐπειδὴ ἡ Ἐλοΐζα ἐπέζησε εἰκοσιένα χρόνια ἀπὸ τὸν σύζυγό της), καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς ἐν παραλλαγαῖς, τότε, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ παγερὴ αὐτὴ γλῶσσα εἶναι ἀ-

πρόσφορη γιὰ νὰ ἀποδώσει τὸ φούντωμα τῆς ὑπάρξεως ὅσο καὶ τὴν ποιητικὴ εὐγένεια τοῦ ἔρωτικοῦ καῆμοῦ, ἀπονευρώνει καὶ τὸν δραματικὸ πυρήνα, διότι ἡ ψυχοπαθολογικὴ σημασιολόγηση ἐδῶ περιορίζει τὴ συμμετοχὴ τῆς βουλήσεως κατὰ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ συγκεκριμένου ἄλλου ὡς πεπρωμένου, συνεπῶς καὶ τὴν ἐν ἐπιγνώσει διακινδύνευση καὶ εὐθύνη. Καὶ μπορεῖ βεβαίως νὰ ἀνασύρει κανεὶς κάποιες σημασίες, ἀλλὰ διαλύει ἐντελῶς τὸν πνευματικὸν ὄριζοντα, διότι παραβλέπει ἀκριβῶς τὴ συνειδητὴ ἀνάληψη τῆς ἀπόλυτης διακινδύνευσης, τὴν ὑπερήφανη στὴν ἐλευθερία τῆς ἐπιλογὴ τῆς θυσίας, καὶ τελικὰ τὴν ὑψηλὴ ἥθικὴ μιᾶς ἀνεκπόρθητης ἀπὸ τὸν χρόνο ἔρωταγάπης, ποὺ παραμένει μέχρι τέλους ἀνώλεθρη καὶ ἀρραγής, καὶ ποὺ γιὰ νὰ μὴν ἀθετήσει τὸν ἔαυτό τῆς διαλέγει τὸν πόνο ὡς αἴρεση βίου.

Τὸν δεύτερο κίνδυνο ἀντιπροσωπεύει ἡ ἀναχρονιστικὴ προσέγγιση: νὰ προσέλθει ὁ ἀναγνώστης ἀποκλειστικὰ μὲ τὰ κριτήρια καὶ τοὺς κώδικες τῆς ἐποχῆς του, κι ἐν πάσῃ περιπτώσει μὲ τὶς δικές του προαποφασισμένες ἐπιλογές ἢ προκαταλήψεις, καὶ ὅχι τοποθετούμενος στὴ θέση τῶν ἥρωών καὶ οἰκειωνόμενος τὴν πραγματικότητα τῆς δικῆς τους ἐποχῆς καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διάσταση τῶν πραγμάτων.

Ἡ δική μας ἐποχὴ εἶναι ἔφοδος πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὰ ἀντικείμενα καὶ τὶς ἀντικειμενοποιημένες σχέσεις, σ' ἔναν κόσμο λογιστικῆς λογικῆς οὐσιωδῶς ἀποιερωμένο καὶ ἀνερμάτιστο, δπου τίποτα πλέον δὲν ἔχει ἀπόλυτη ἀξία ὥστε νὰ ἐμπνέει ἀπόλυτο σεβασμὸ καὶ πνεῦμα θυσίας, καὶ δπου χωρὶς τὴ δέσμευση τοῦ «λόγον διδόναι», ἡ αὐτοματικότητα τῶν ἐπιθυμιῶν ἐλευθερώνεται ἀνέμελα ἀπὸ ταμπού, τύψεις καὶ ἀναστολές: καθὼς ἀποδυναμώνεται κάθε ὑπερκειμένη αὐθεντία, οἱ μείζονες ἀπαγορεύσεις ἀτονοῦν, καὶ μαζί τους κάμπτεται καὶ τὸ αἰσθημα τῆς παραβάσεως, ἐνῶ

ἡ ἔννοια τοῦ ἐμποδίου συστέλλεται στὴν τεχνική του πλέον ἐκδοχῆ.

‘Ο θεολογικὸς ἀντίθετα μεσαίωνας εἶναι σκάψιμο στὰ βάθη τῆς ἐνδοχώρας ἀπὸ βασανισμένες συνειδήσεις, ποὺ ὅριζαν ως διαχύβευμα ζωῆς τὸ ἴδιο τὸ νόημα τῆς ζωῆς τους, κι ἔβαζαν τὴν ψυχή τους προσάναμμα μαζὶ καὶ ὅλη ἀναφλέξιμη, ἐνῶ ἡ Ἀπαγόρευση γεννοῦσε συγκρούσεις ἐσωτερικὲς καὶ ἡ παράβαση συνοδευόταν ἀπὸ συναισθήματα ἐνοχῆς καὶ ἀγωνίας. Σημασία, λοιπόν, δὲν ἔχει τὸ πῶς ἐμεῖς, ως ἀσύνειδα τέκνα τοῦ σύγχρονου μηδενισμοῦ, θὰ βιώναμε τὶς καταστάσεις στὶς ὁποῖες βρέθηκαν οἱ δύο ἑραστές, ἀλλὰ πῶς τὶς ἐβίωσαν ἐκεῖνοι, ως τέκνα τοῦ κρίσιμου 12ου αἰώνα σὲ συνδυασμὸ φυσικὰ μὲ τὴν περίπλοκη προσωπική τους ἴδιοσυστασία. “Αν λ.χ. χρίνουμε μὲ ἀφετηρία τὴν θέση ποὺ ἔχει σήμερα στὴν ζωὴ μας ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον ἔχουμε ἐξορίσει σὲ μιὰ γιορτὴ ἡ Κυριακή, τότε δὲν θὰ καταλάβουμε ποτὲ τὶς δραματικὲς αὐτοαντιφάσεις τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτοῦ τοῦ δράματος καὶ τὶς ἀβύσσους ποὺ ἀτενίζαν μέσα τους, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ διαχεόταν στὴν καθ’ ἡμέραν ὑπαρξῃ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν θὰ νοιώσουμε αἴφνης τὸ μέγεθος τῆς παραβάσεως καὶ ἐνοχῆς ποὺ ἐπέσυρε ἡ σαρκικὴ ὄμιλα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδος. “Η τὴ στοιχειακὴ δύναμη ποὺ πρέπει νὰ εἶχε τὸ πάθος τοῦ Ἀβελάρδου γιὰ νὰ σαρώνει ὅλες τὶς ἀναστολές ποὺ ὁ Νόμος τῆς Ἐκκλησίας εἶχε μέσα του ἐγκαταστήσει· ἡ ὁ ἕρωτας τῆς Ἐλοΐζας ὥστε αὐτὴ νὰ μεταθέτει τὶς αἵτιες τοῦ συναισθήματος ἐνοχῆς ἀπὸ τὸ θεῖο πεδίο στὸ ἀνθρώπινο, παίζοντας ἔτσι κορώνα γράμματα τὴ μεταθανάτια ζωῆ, στὴν ὑπαρξῃ ὥστόσο τῆς ὁποίας ἐπίστευε ἀνεπιφύλακτα.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει κατ’ ἀνάγκην ὅτι πρέπει νὰ συμμεριστοῦμε τὶς δικές τους ἀξίες, καὶ νὰ υιοθετήσουμε λ.χ. τὶς «ἡρωικὲς ἀρετὲς τῆς πνευματικῆς ζωῆς» ἡ καὶ ἀπλῶς τὴ

θρησκευτική τους πίστη· ἀλλὰ ἂν δὲν καταφέρουμε νὰ οἰκειωθοῦμε τὰ δραματικὰ δεδομένα τῆς συνείδησής τους μεταφερόμενοι στὴ δική τους ἐποχὴ καὶ ἐπικοινωνώντας μὲ τὴν εἰδοποιὸ τους εὐαίσθησία, ὁ κίνδυνος εἶναι μεγάλος νὰ τοὺς οἰκτίρουμε — καὶ μάλιστα μὲ κάποιαν αὐταρέσκεια — μόνο καὶ μόνο γιατὶ βασάνισαν τὴ ζωὴ τους μὲ πράγματα ποὺ ἔμεις θεωροῦμε ἀμέγεθα ἵσως καὶ ἀβαρῆ, ἐνῶ γι' αὐτοὺς συνιστοῦσαν πυροβασία σὲ ζῶντες συνειδήσεως διακεκαυμένες. Ὁπότε θὰ ἔχουμε ξαστοχήσει τὸ προσῆκον μέτρο γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὸ δραματικὸ βάθος τῆς περιπέτειας, καθὼς καὶ τὴν πνευματική της διάσταση, ἀκριβῶς γιατὶ θὰ μᾶς ἔχει διαφύγει ἡ αἰσθηση τῶν μεγεθῶν καὶ τὸ εἰδικὸ βάρος τῶν καταστάσεων.

Ο ΕΡΩΤΑΣ-ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀβελάρδου καὶ τῆς Ἐλοΐζας εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα μιὰ ἱστορία ἔρωτος, καὶ ἂν, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ντενί ντε Ρουζμὸν στὸ Ὁ ἔρως καὶ ἡ Δύση, τὸ ἰδεατὸ ἀρχέτυπο τοῦ ἔρωτα-πάθους ἀνάγεται στὸν μῦθο τοῦ Τριστάνου καὶ τῆς Ἰζόλδης, ἡ ἐμπράγματη μαρτυρία του ἐγκαινιάζεται μὲ τὴ σχέση τοῦ Ἀβελάρδου καὶ τῆς Ἐλοΐζας, ποὺ σηματοδοτεῖ καὶ μιὰ νέα ἐποχὴ στὴν πορεία τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου, ἐκφράζοντας μὲ τὸν τρόπο της τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὸ Νόμο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἔρωτικὸ πάθος, καὶ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Νόρστρεμ, προτυπώνοντας ἐν σπέρματι καὶ δυνητικὰ τὶς μετέπειτα παρεκκλίνουσες διεξόδους τοῦ ἔρωτα: διὰ μὲν τῆς ἐξεγέρσεως, πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ λιμπερτινισμοῦ, διὰ δὲ τοῦ πόνου, πρὸς αὐτὴν τῆς μαζοχιστικῆς ἴκανοποίησης.

Στὴν ἔρωτικὴ ἱστορία τῆς Δύσεως, ὁ ἔρωτας-πάθος συνιστᾶ τὸν κοινὸ πυρήνα μιᾶς ἐξαιρετικὰ πλούσιας σὲ